

L'espurna, que no cale foc

EFE

El mes passat, un incendi va cremar 1.500 hectàrees a la serra de Morna, a Eivissa.

L'estiu ja és aquí i arriba, doncs, el perill d'incendis. Les pluges de la primavera i les altes temperatures previstes per als mesos vinents s'afegeixen a la retallada d'efectius en les brigades de lluita contra els incendis. Tot plegat fa témer una temporada de focs especialment difícil.

Amb l'estiu comencen les escapades a la platja, les vesprades de refrescos interminables i les migdiades sense alarma de rellotge. Però també és a l'estiu quan un enemic indesitjat toca amb més freqüència a la porta de casa nostra. És el foc, aquest fenomen físic que, desbocat i imprevist, apareix de tant en tant pels nostres paratges per a recordar-nos la petitesa de la condició humana. No hi ha estiu que no es cloga sense un gran incendi, sense una gran catàstrofe que mobilitze centenars d'efectius, esvalote

l'opinió pública i pose contra les cordes algun responsable polític. Fa dos anys va ser l'incendi d'Horta de Sant Joan, que ens recordà com d'inclement pot arribar a ser un mur de flames; l'estiu passat fou la Vall d'Albaida que s'endugué la pitjor part; i enguany l'illa d'Eivissa ha experimentat precoçment l'escalfor que causa aquesta reacció química. I en totes tres ocasions, com en tantes altres, l'opinió pública s'hi ha manifestat resignada.

Tot i la consternació periòdica, el foc és cosa ben habitual. Només a

Europa es registren cada any 50.000 incendis forestals i, dissortadament, en aquest camp tota la regió mediterrània resulta prolífica. Segons dades aparegudes en un monogràfic especial que publicarà aquest estiu la revista de divulgació científica *Mètode*, a l'àrea d'influència mediterrània es cremen cada any 500.000 hectàrees. Només a l'estat espanyol, Portugal, França, Itàlia i Grècia, entre el 1980 i el 2008 es van cremar més de catorze milions d'hectàrees, és a dir, una superfície més gran que la que ocupa Grècia.

A primer colp d'ull, el patró per a aquest estiu no variarà gaire i —com cada juliol, agost i setembre— algun incendi arrasarà vés a saber quin bosc. Podria ser aquell on cada tardor ompliu la cistella de bolets; o aquell altre on us enjogassàveu amb els amics quan éreu xiquet; o aquell que es veu des de la llar dels pares, ara reconvertida en casa d'estiueig. Siga on siga, hi ha raons per a estar amoïnats. D'una banda, perquè la lluita contra el foc no defuig la crisi, i equips i brigades de prevenció i

extinció s'han ressentit de les retallades com qualsevol altre departament; d'una altra banda, perquè algunes circumstàncies meteorològiques ho indiquen.

Siga pels efectes del canvi climàtic o per simple cicle climàtic, la primavera d'enguany es tanca amb temperatures superiors a les mitjanes històriques a tots els territoris dels Països Catalans. Les altes temperatures han calfat l'ambient, especialment al Principat, i és previst que ho continuen fent durant els tres pròxims mesos. El juliol i l'agost, doncs, seran mesos molts secs i càlids, segons els experts, un combinat perfecte perquè la metxa cale foc. Si tenim dos o tres dies d'humitat baixa i temperatures de més de 40 graus –un escenari gens inhabitual–, és molt probable que haguem de lamentar incendis. L'escenari és especialment delicat al País Valencià. Si bé les temperatures de la primavera hi han estat més altes que no la mitjana, s'hi han registrat pluges abundoses el mes de maig. El resultat són paisatges verds i frondosos que, amb la pujada del mercuri, corren el risc de convertir-se en un combustible de primera categoria. “Hem tingut dos anys molt humits –apunta Artemi Cerdà, catedràtic de geografia física de la Universitat de València i investigador del Soil Erosion and Degradation Research Group–. Això origina una regeneració molt elevada de la massa vegetal. En arribar l'estiu, tota eixa massa s'agosta, es a dir, s'asseca, i el perill que es produeixen incendis augmenta.”

Afegir llenya al foc. L'altra circumstància que podria afavorir el foc és la crisi. L'exèrcit de bombers, auxiliars, forestals i voluntaris que cada any lluiten contra les flames s'ha reduït per la contracció pressupostària, segons que denuncien els sindicats, que temen que la conseqüència de les retallades siga un augment en la càrrega de treball i, per tant, també en el risc que corren aquests professionals. Ho adverteix Francesc Miralles, representant de Comissions Obreres a Tragsa, l'empresa pública en la qual la Generalitat Valenciana diposita el gruix de les tasques d'extinció d'incendis. Segons que denuncia, el

Dissecció del foc

“Per què?”. És la pregunta que tothom es fa cada volta que es cala foc a prop de casa nostra. Però, més enllà de les actuacions urgents, analitzar els incendis demana un poc de tranquil·litat. Ho sap bé Vicent Pons i Grau, enginyer forense que es dedica a esbrinar el com, el quan i el perquè dels incendis. “Quan es produeix un foc –diu Pons–, la gent parla molt sobre si els bombers han tardat massa, sobre si el foc ha començat ací o allí, però és l'incendi, una volta apagat, que ha de parlar, dir-nos què ha passat.” A més, Pons reclama prudència a l'hora de cercar culpables quan l'incendi ha estat intencionat. “No pot ser que s'anuncien detencions a so de bombo i platerets, s'estigmatitzen els presumptes culpables i després es deixen en llibertat”, apunta.

govern Camps ha reduït a un un terç respecte a l'any passat el pressupost destinat a la campanya d'estiu, de manera que la partida que s'hi destina ha passat de 27 milions a 9 milions d'euros. Això farà reduir la plantilla durant els mesos de més perill, des dels 878 treballadors de la campanya passada als 400 de l'actual. A més, apunta Miralles, s'ha reduït el nombre d'autobombes que es fan servir en la lluita contra el foc a les comarques de València i Alacant. Miralles adverteix que si hi ha tempestes seques “caldrà recórrer a la unitat militar d'emergències”. Sobre aquesta informació, des de la conselleria de Governació –que és la que en té les competències– no

El govern Camps destinarà 9 milions a la campanya d'estiu. L'any passat foren 27

volen manifestar-s'hi, amb el pretext que, una setmana abans de començar el mes de juliol, encara “no hem presentat la campanya d'extinció d'incendis per a aquest estiu”.

En el cas del Principat, el govern ha alertat d'un estiu que pot esdevenir “complicat” malgrat les pluges d'estiu. En una compareixença conjunta, els consellers d'Interior i Ramaderia, Pesca, Alimentació i Medi Rural, Felip Puig i Josep Maria Pelegrí, van presentar el mes passat les actuacions en matèria de prevenció i extinció d'incendis de la campanya d'estiu. Segons que hi va apuntar Puig, el seu departament ha destinat 22,8 milions d'euros a una campanya forestal en què s'ha ampliat la dotació habitual de personal; s'han incorporat més mitjans tècnics i nova tecnologia; s'han obert parcs d'estiu i punts de guaita; i s'han reforçat aspectes organitzatius i de suport als comandaments. D'una altra banda, Pelegrí va assenyalar que el seu departament ha destinat 14 milions d'euros a la prevenció, gestió forestal sostenible, franges en urbanitzacions i agrupacions de defensa forestal (ADF).

No tots, però, veuen l'ampolla tan plena com els responsables polítics. Membres de les ADF s'han queixat públicament pel fet que el departament de Pelegrí haja eliminat les partides (entre 4.200 i 3.000 euros per municipi) per a l'adquisició de nou material. D'una altra banda, des del sindicat UGT, el responsable de l'àrea de bombers, Antonio del Río, denuncia que la setmana passada van assabentar-se que el departament de Puig no té previst de signar –com havien fet els anys precedents– els acords de govern per a cobrir les anomenades columnes mòbils, és a dir, el personal encarregat de reforçar la tasca dels bombers a través de les guàrdies complementàries. El representant sindical assegura, a més, que el govern de Mas “ha incomplert moltes de les mesures correctives acordades a la comissió parlamentària creada arran del tràgic incendi d'Horta de Sant Joan i que en alguns casos havien estat proposades per CiU”, com ara la incorporació de dispositius de localització per als bombers o l'augment del nombre d'helicòpters. En

Protestes dels bombers forestals davant la conselleria per les retallades d'aquesta campanya.

aquestes circumstàncies, “la direcció operativa fa mans i mànigues per a gestionar la misèria”, assegura Del Río, que confia, tanmateix, que la campanya d’enguany serà, per les condicions meteorològiques, “una campanya d’incendis de curta intensitat”. Des del Departament d’Interior, però, ho neguen i asseguren que les partides per a l’extinció i la prevenció d’incendis “han quedat al marge de les retallades” i es disposarà del “mateix operatiu que en anys anteriors”.

Un polvorí latent. Més enllà de circumstàncies concretes, la majoria d’experts coincideixen a apuntar que els nostres boscos són, ara com ara, un polvorí. L’explosió pot tenir conseqüències molt negatives per a l’ecosistema però, sobretot i en les

El bé de no fer res

Cada vegada que hi ha un gran incendi, l’opinió pública, i molt especialment els veïns de les zones afectades, demanen amb vehemència a l’administració alguna mena d’actuació per a restituir la situació anterior al pas de les flames. Durant anys, hom va pensar que la millor manera de recuperar un ecosistema era reforestar i replantar i encara actualment escoles i instituts celebren el dia de l’arbre fent una plantació en alguna zona afectada per un incendi. L’acció, segurament, és benintencionada, però contribueix poc a l’equilibri del conjunt de l’ecosistema. Moltes vegades el desconeixement dels tècnics de l’administració i la falta d’estudis sobre la matèria han dut a fer repoblacions que, a causa de l’espècie seleccionada, els tractaments o les ferramentes que s’hi han utilitzat, han causat l’empobriment vegetal de la zona i –cosa que és pitjor– han fer augmentar el risc d’incendis en el futur.

Més de vint anys d’investigació han portat els experts –i n’hi ha molts al nostre país, en aquesta matèria, potser perquè la zona de la Mediterrània hi és propícia– a “reconsiderar com hem d’actuar després d’un incendi”, segons que explica Xavier Úbeda, professor de la Universitat de Barcelona i investigador del Grup de Recerca Ambiental Mediterrània. Així doncs, hi ha un cert consens entre els investigadors que algunes pràctiques, com ara fer tales i extreure de la zona incendiada la fusta morta, almenys els dos primers anys després de l’incendi resulten perjudicials a mitjà termini. S’ha demostrat que el procés d’extracció amb maquinària pesant pot resultar fatal per al terreny i el banc de llavors i, per tant, dificultar la recuperació natural de l’ecosistema.

Segons Daniel Moya i Jorge de las Heras, professor i catedràtic de la Universitat de Castella - la Manxa, hi ha tres vies d’actuació després d’un incendi, segons quines siguin les característiques de l’espai cremat:

—**No-intervenció.** Segons els experts, és la millor opció en aquells ecosistemes amb baixa vulnerabilitat i alta resiliència (ço és, la capacitat d’un ecosistema de recuperar l’estabilitat després d’una pertorbació), especialment en incendis d’intensitat baixa o mitjana i poca superfície. En aquests casos, els estudis mostren que la vegetació es recupera tota sola amb facilitat i el risc d’escolaments i pèrdua de sòl –un dels efectes més negatius dels incendis– no és alt.

—**Assistència a la rehabilitació natural.** Una alta regeneració natural pot resultar contraproductiu a llarg termini perquè genera densitats massa altes de determinades espècies. Segons els experts, en aquests casos, és aconsellable d’assistir artificialment aquesta regeneració natural mitjançant eines de gestió forestal, com ara la poda de l’espècie principal, el pasturatge o la creació de barreres vegetals de protecció i prevenció. L’objectiu és aconseguir una certa heterogeneïtat del paisatge que faci disminuir el risc d’incendis.

—**Restauració activa de l’ecosistema.** És aconsellable quan la recurrència o la intensitat del foc hi dificulten la recuperació natural. En aquests casos, els experts creuen que cal aplicar tècniques de reforestació i repoblació, sempre tenint molta cura en quines espècies es planten, és a dir, tenint en compte les espècies existents prèviament i l’estat de degradació en què ha quedat el terreny.

circumstàncies actuals, pot desencadenar una tragèdia humana. Perquè el nostre país té un problema d'excés de massa boscosa. L'emigració del camp cap a la ciutat i el consegüent abandonament de les terres de cultiu ha comportat canvis en els usos del sòl. On fins la dècada dels 50 hi havia prats, pastures i camps de conreu avui hi han crescut boscos de difícil accés. I les campanyes de les dècades dels 70 i dels 80 per a repoblar milers d'hectàrees amb pins han resultat contraproductes. La conseqüència és que el 63% del terreny català i el 52% del valencià és superfície forestal.

Paral·lelament, el bosc ha deixat de ser un espai per a l'explotació i ha esdevingut un espai recreatiu. L'agricultor o el ramader que abans vivia de les muntanyes i els prats i que, per tant, exercia les tasques de vigilància i neteja per simple supervivència, avui ha estat substituït per un usuari més divers i de perfil urbà que ignora la dinàmica de l'ecosistema. Encara més, el desgovern urbanístic –consentit des de les administracions públiques– ha fet créixer el risc en aquest sentit. La línia que divideix el bosc i el nucli urbà es difumina i en dificulta la distinció. Casetes convertides en segones residències enmig de la muntanya i urbanitzacions d'unifamiliars envoltades de gespa i arbres tenen més possibilitats de convertir-se en carn de canó de les flames. “Els incendis són un risc des del punt de vista ambiental, però sobretot personal”, apunta Artemi Cerdà.

Una conjunció d'aquests factors –més una espurna, òbviament– va ser

Els experts defensen els incendis controlats a l'hivern per a lluitar contra el foc

la que, a la dècada dels 90, va fer que els responsables polítics prenguessin consciència del problema. Les flames de l'estiu de 1994 al País Valencià –que van cremar 140.000 hectàrees, és a dir, el 15% de la superfície forestal– i l'incendi del Solsonès de l'any 1998 al Principat van posar en evidència que, en matèria de prevenció i extinció d'incendis hi havia un problema latent greu que tenia a veure amb el foc, però també, sobretot, amb la política de gestió forestal. “Es van adonar que allò que realment era decisiu no era tant apagar el foc com prevenir-lo. I per a prevenir-lo no calien ni tants bombers ni tants avions”, explica Xavier Úbeda, professor de la Universitat de Barcelona i investigador del Grup de Recerca Ambiental del Mediterrani. El foc, en definitiva, calia apagar-lo a l'hivern, tot netejant el bosc, fent tasques de silvicultura, obrint tallafocs...

Foc contra foc. Entre les mesures que es van incorporar des d'aquell punt i a banda, n'hi ha una, introduïda pel Grup de Recolzament a Actuacions Forestals (GRAF), que sobta: lluitar contra el foc amb foc! La idea, a primer cop d'ull, pot xocar,

però hi ha una bona colla d'experts que, després d'anys d'investigació, la defensen com un dels mètodes més eficaços, i sembla que tenen prou raó. Es tracta de deixar de mirar al foc com un enemic i mirar-se'l com un aliat.

Al cap i a la fi, el foc o, més ben dit, els incendis controlats, han estat una eina que els pagesos han fet servir per a guanyar terreny al bosc per a conrear, per a obrir clarianes, per a evitar incendis... Ha estat en bona mesura gràcies a l'ús que els nostres avantpassats van fer de les flames que es va humanitzar el paisatge. El geògraf Artemi Cerdà és un clar defensor d'aquest nou enfocament i advoca per dessatanitzar el foc, perquè “és inherent al funcionament de l'ecosistema mediterrani i n'ha estat clau”. “La vegetació del nostre territori és adaptada als focs recurrents i –apunta–, en determinades condicions, fins i tot són beneficioses per a la regeneració d'algunes espècies.” Per això és del parer que cal utilitzar els incendis controlats per a prevenir i evitar incendis més greus. “Si una cosa no és assumible –assegura– és el foc recurrent i sense control. Els focs d'estiu que cremen grans superfícies durant dies o setmanes són els que causen altes temperatures, els que afecten intensament la vegetació i alteren els sòls, que són el reservori de nutrients, els que filtren les aigües i mantenen l'equilibri químic a l'atmosfera.” El foc serà la solució per al foc?

Violeta Tena

La seva connexió fàcil, ràpida i segura amb Europa, amb el món.

Barcelona **Europa**

- ◆ El primer port espanyol en tràfic internacional.
- ◆ El port capdavanter de la Mediterrània i del sud d'Europa.
- ◆ El port de creuers núm. 1 d'Europa i el quart del món.
- ◆ El primer port a obtenir la certificació de qualitat ISO 9001.

Una connexió mai vista

Port de Barcelona
www.portdebarcelona.es

Entitat beneficiària del fons de cohesió de la Unió Europea